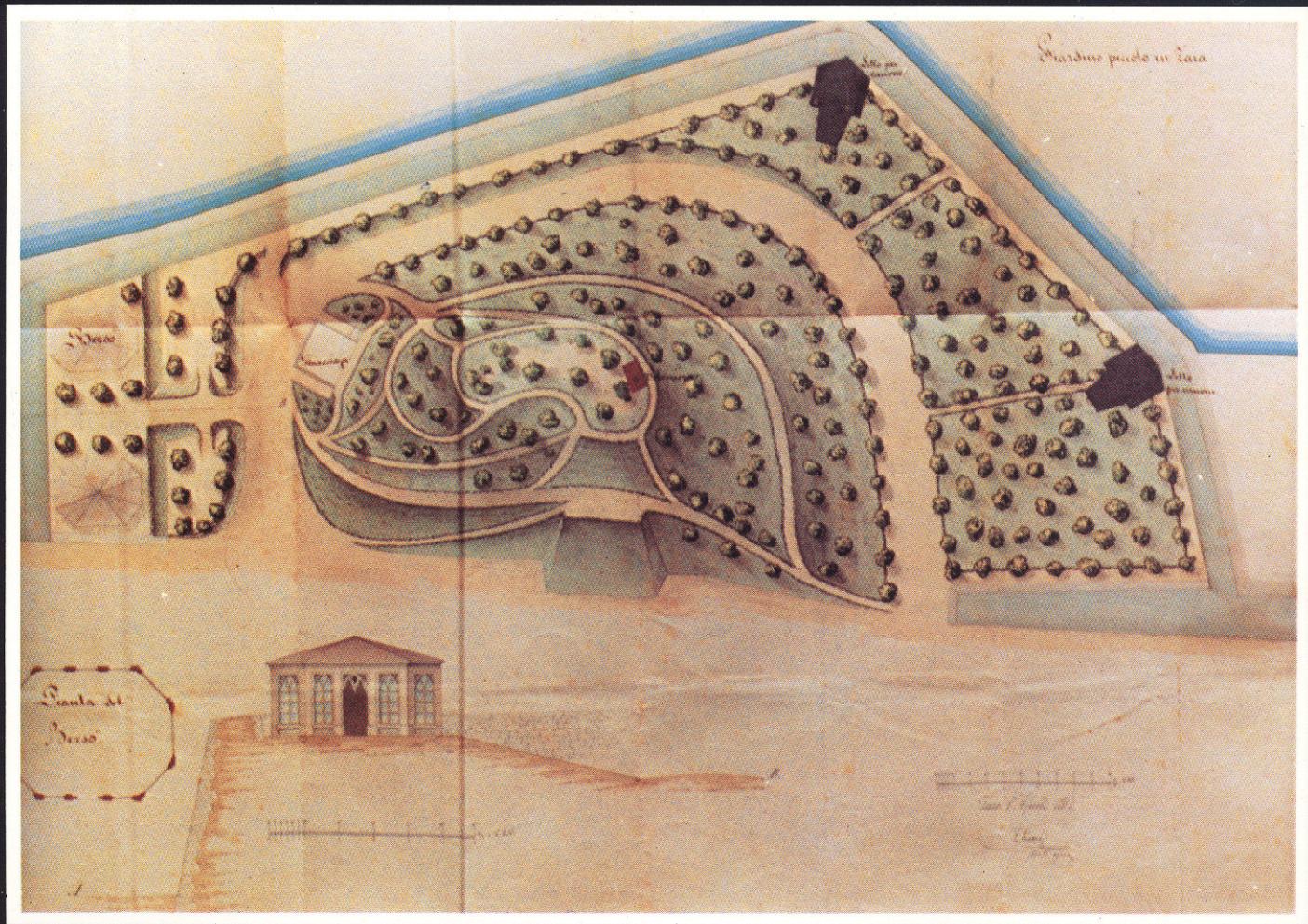

POVIJESNI RAZVOJ ZADARSKIH VRTOVA I PERIVOJA

NARODNI MUZIJ - ZADAR

Odel DOKUMENTACIJE

Br. B-169

**POVIJESNI RAZVOJ ZADARSKIH
VRTOVA I PERIVOJA**

NARODNI MUZEJ, KULTURNO-HISTORIJSKI ODJEL

ZADAR, 1989.

Rimski grad Iader — Zadar — smjestio se na prirodnom poluotoku veličine oko četvrtini kvadratnog kilometra, što je već u samom formiranju grada omogućilo relativno velike stambene parcele. Srednjovjekovni grad razvija se na istome mjestu i na istoj prostornoj površini, pa za razliku od ostalih stješnjenih srednjovjekovnih gradova na našoj obali može gajiti zelene površine unutar gradskih zidina. Taj običaj ostaje i u 16. i 17. stoljeću iako je grad znatno smanjen oklopom novih jakih zidina.

Zahvaljujući bogatoj arhivskoj građi što se čuva u Historijskom arhivu u Zadru, povijesni razvoj zadarских vrtova i perivoja može se pratiti već od 10. stoljeća. Osim dokumenata, uglavnom testamenata i kupoprodajnih ugovora, sačuvani su i stari planovi Zadra i jedna maketa iz 16. stoljeća, što se čuva u Pomorskom muzeju u Veneciji. Brojne podatke pružaju također i književna djela Petra Žoranića i Jurja Barakovića iz 16. stoljeća, te nekoliko literarnih radova i eseja iz 19. stoljeća.

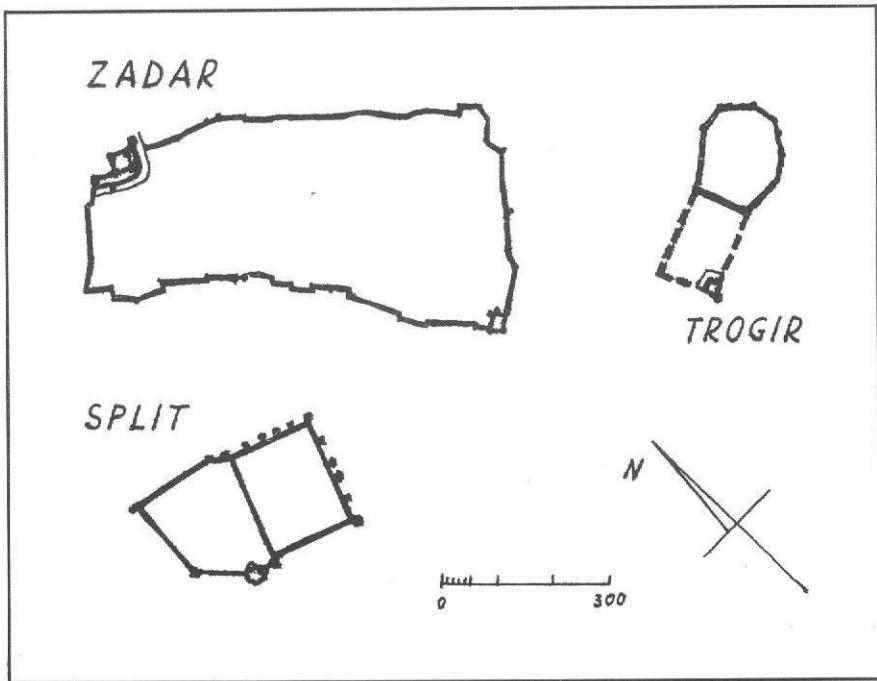
Zadar je već godine 1809. formirao mali botanički vrt, sigurno najstariji u nas. Nekoliko godina kasnije,

dok je Zadar još držan tvrđavom, dobio je prvi javni perivoj. Godine 1868. proglašen je otvorenim gradom, pa je nakon rušenja zidina prema moru sagrađena nova promenadna obala zazelenjena drvoredom crnika, a na svim je fortifikacijama podignuto zelenilo. Tako je Zadar dobio na koncu 19. stoljeća oko sebe vijenac zelenila namjesto oklopa zidina što su ga do tada sputavale.

Iako je razvoj vrtova i perivoja u Zadru vrlo interesantna tema, sve donedavno nitko je nije sustavno i detaljno obradio.

Svrha je ove izložbe da upozori javnost na vrijednosti koje ne primjećuje, a Zadar ih posjeduje u mnogo većoj mjeri od ostalih dalmatinskih gradova. Toliko potrebne zelene površine danas se ne čuvaju i ne njeguju. Namjesto da se još više proširuju po novim predjelima grada, one ustupaju mjesto parkiralištima i nedefiniranim površinama.

Ovu izložbu ne bismo mogli organizirati bez ljubazne pomoći Historijskog arhiva u Zadru, kao i još nekih institucija, pa im ovom prilikom toplo zahvaljujemo.

Odnos veličina srednjovjekovnih gradova

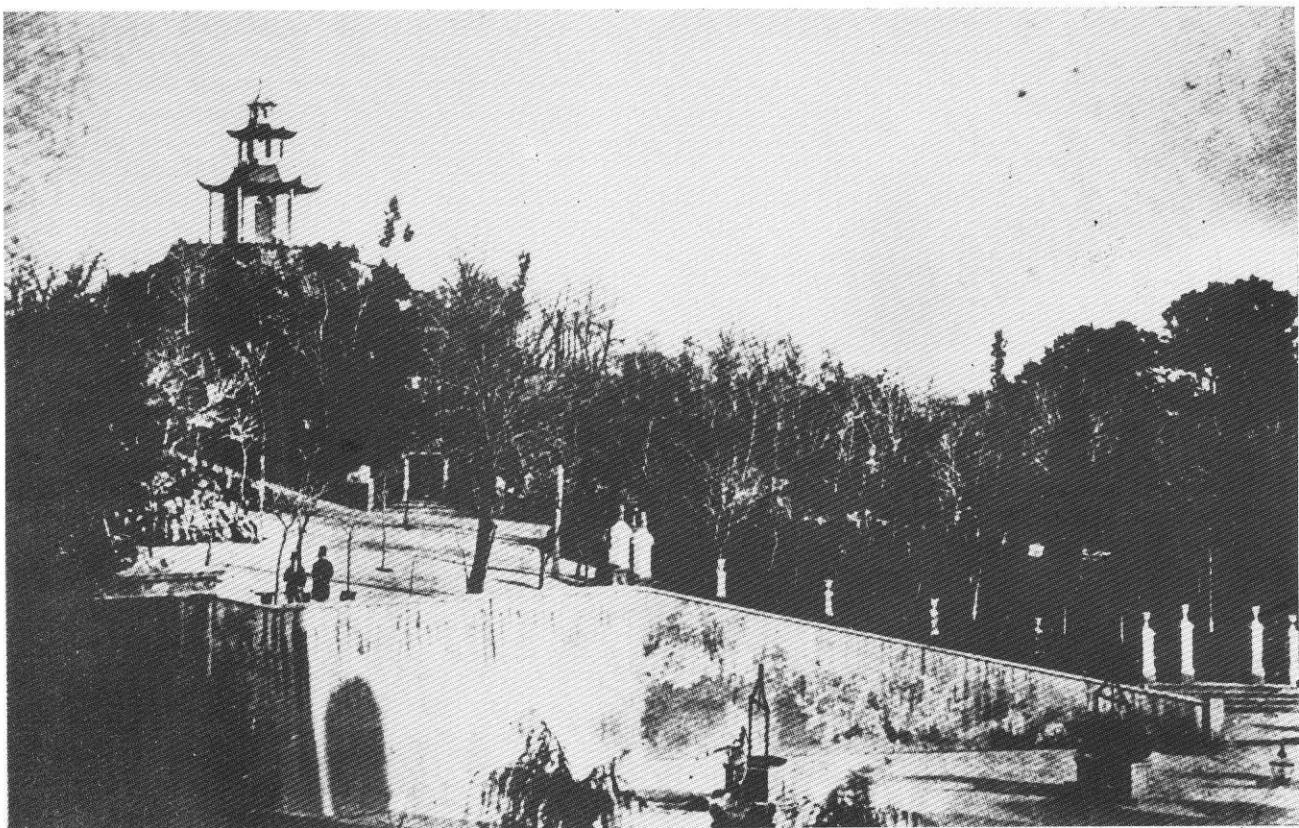
POVIJESNI PREGLED ZADARSKIH PERIVOJA

Zadar je bio urbaniziran već u doba Rimskog Carstva, pa je dobio izgled rimskog grada s karakterističnim rasporedom ulica koje su se sjekle pod pravim kutom, forumom i kapitolijem. Imao je bez sumnje i vrtove kakvi su se podizali i njegovali u to vrijeme. U rimskim gradovima najbogatiji sloj građana imao je perivoje i raskošne vrtove koji su zauzimali velike površine terena, dok je u prosjeku svaka kuća posjedovala svoj privatni vrt — *viridarium*. Osnovna je karakteristika kuće imućnih građana (*villae urbanae*) izravna povezanost svih prostorija s unutrašnjim dvorištem — *atrijem*. Atrij je pačetvorinasta površina koju dvije ukrštene staze, obrubljene šimširom, dijele na četiri polja. U sredini vrta je zdenac ili fontana, a na rubovima je pravilno posađeno drveće koje daje hladovinu. Atrij je bio povezan natkrive-

nim hodnikom sa sunčalištem (*solarij*). Hodnik su pratile niše od oblikovane živice, iza kojih su se prema kući prostirali kvadratični cvjetnjaci s ukrasnim bazenima. Šimšir je igrao važnu ulogu u oblikovanju rimskog perivoja, a posebno obrazovani vrtlari, tzv. *topiariji*, oblikovali su od njega figure raznih geometrijskih tijela, ljudi i životinja.

U Zadru arheološkim istraživanjima nisu nađeni određeni ostaci perivoja, iako su pronađena dvorišta s bunarima unutar sklopova stambenih kuća, a to upućuje i na postojanje vrtova.

Srednjovjekovni su gradovi bili gusto izgrađeni i obzidani visokim zidinama. U takvim gradovima nije bilo mnogo mesta za vrtove, pa su ih posjedovali jedino samostani i neke palače. Ti su vrtovi bili ograđeni visokim zidom, nepristupačni javnosti. Vrtovi srednjeg vijeka bili su skromnija modifikacija rimskog vrta. Bili su pravokutna oblika, utili-

T. Burato, Dječji park, fotografija iz 1875. g.

tarno tretirani (voćke, povrće, ljekovito bilje). U sredini vrta nalazila se fontana, bunar, bazen ili cisterna s pitkom vodom ili vodom za pranje. Gdje su prostor i imovinsko stanje vlasnika dopuštali, užgajalo se i cvijeće. To su uglavnom bili ružičnjaci jer se ruža tada osobito cijenila.

Iz tih različitih funkcija vrta proizlaze i različiti nazivi: *hortus* pretežno za utilitarni vrt, a *viridarium* i *zardinus* za ukrasni vrt tj. perivoj. U gradskim predgrađima, koja su dobrim dijelom bila naseljena poljoprivrednim stanovništvom, pored stambenih kuća nalazili su se i vrtovi. Takvo jedno predgrađe (varoš) s lijepim vrtovima spominje zadarski pjes-

nik iz 16. stoljeća Juraj Baraković. Nalazilo se na jugoističnom dijelu Zadra, izvan gradskih zidina, a srušeno je da se izgradi gradska utvrda (1567 — 1571).

Zadar je za razliku od drugih srednjovjekovnih dalmatinskih gradova, npr. Trogira i Splita, zauzimao mnogo veću površinu. Zato u srednjem vijeku kuće u Zadru još nisu bile gusto gradene i mnoge su imale vrtove.

O zadarskim vrtovima srednjeg vijeka dosta se saznaće iz raznih testamonta, ugovora i sličnih dokumenata, sačuvanih u Historijskom arhivu. O njima

je, kao što je već ranije spomenuto, pisao Juraj Baraković u djelu »Vila Slovinka«:

»...Obzidani dvori, vrtli i polače,
svi doli obori, pokosi do draće.
Srce ko ne plače tvrdo je već neg led
gdi se vrli tlače i njihov lipi red...«

Opisujući izgradnju utvrde na mjestu predgrađa, Baraković spominje izradu opeka za čije pečenje su posjećena mnoga stabla:

»...Ne osta dubov panj, ni grane, ni kite,
ni jele, ni kostanj, ni guste rakite...«

Zadarski pjesnik Petar Zoranić ostavio nam je dragocjene podatke o gradskoj vrtnoj umjetnosti, osobito o uzgoju cvijeća na prozorima gradskih palača i kuća. Takav uzgoj cvijeća bio je vrlo čest u zbijenim srednjovjekovnim gradovima, gdje nije bilo dosta mjesta za vrtove. Perivoja je ipak bilo i Zoranić spominje jedan takav u gradu Ninu, a nalazio se između kuća njegovih junaka Marcele i Asela. U njemu:

»...razlika cvitja cvatihu i dublja sva cvitom
razlikim pokrivena vijahu se...«

Renesansa se javila u Italiji u 14. stoljeću, a po Dalmaciji se proširila u drugoj polovici 15. stoljeća. Kako u gradovima nije bilo mjesta, raskošniji se perivoji javljaju uz ljetnikovce izvan grada. U Dalmaciji su dvorci i ljetnikovci smještani uz more, s pristaništem i terasama s kojih se pružao vidik na okolni pejzaž i pučinu. U okolini Zadra sačuvano je nekoliko renesansnih i baroknih ljetnikovaca, nažalost sada zapuštenih ili pretvorenih u seoske povrtnjake. Najviše ih ima prekoputa Zadra na Ugljanu i na Dugom otoku.

Osnovne su karakteristike renesansnog perivoja geometrija u raznim formama, simetrija, bogato oblikovan parter, bogatstvo vodenih motiva i geometrijska raznolikost figura oblikovanih drvećem i grmljem. Tlocrt renesansnog vrtta je četverokut ispresijecan uzdužnim i poprečnim stazama na manje pravokutnike i kvadratna polja smještena simetrično u odnosu na središnju stazu koja vodi prema dvoru. Renesansni vrtovi potakli su unošenje i

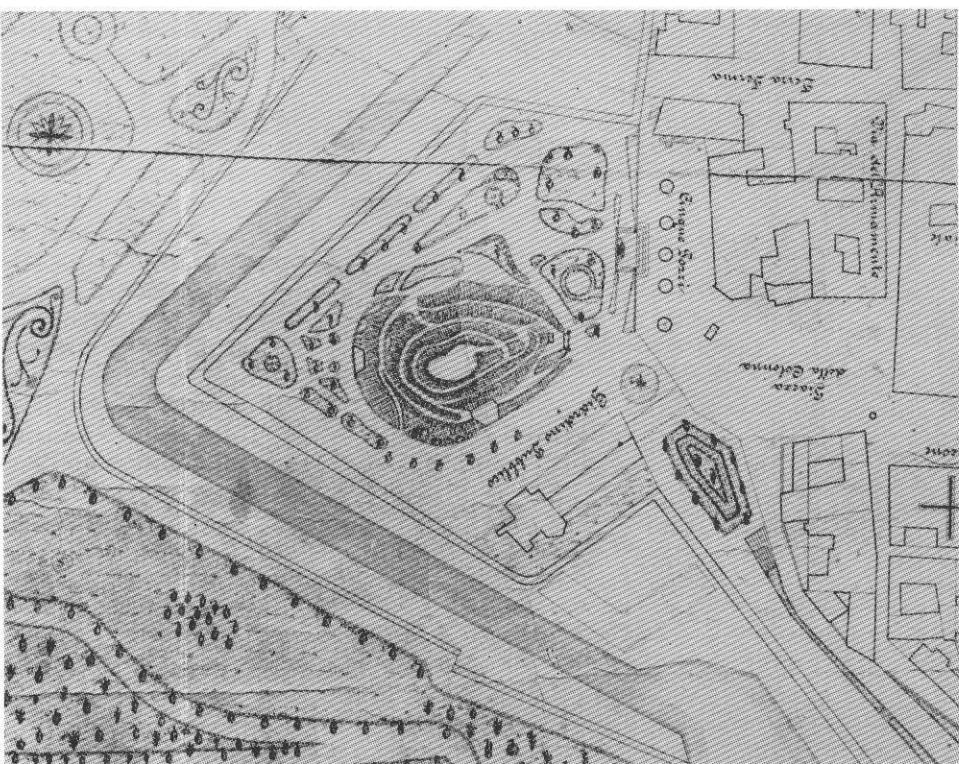
upotrebu mnogih egzotičnih biljaka kao što su Tulipa, Narcissus, Yucca, Passiflora, razne vrste ruža i dr. Zadarski je pjesnik Petar Zoranić u svom djelu »Planine« dao najpotpuniji prikaz našeg renesansnog vrta. Taj je vrt svojim rasporedom i biljnim materijalom renesansno oblikovan i možda ga je imao sâm pjesnik. Zoranićev perivoj smješten je blizu potoka, bio je okružen zidom od šimširove živice i u njega se ulazilo kroz četvora vrata uz koja su se nalazila četiri glorijeta, također od šimšira. U perivoju se nalazilo sedam vrsta drveća: lovori (vrsta javorov s bilim procvatom), mirte (vrsta mrtvonic s bilim procvatom takođe), oblikovanje »plavolisti masline«, cedrovi, palme, čempresi (vrsta ančipresov) i jele. Sva ta stabla obavijao je bršljan (brestran). Zoranić također spominje oblikovanje ružmarina u različite oblike.

Umjetnost rezanja i oblikovanja biljaka preuzeta je iz antičkog vrta, a bila je njegovana i u renesansnoj Dalmaciji. U sredini Zoranićeva »Perivoja od slave« nalazila se raskošna fontana. U opisu svog perivoja Zoranić ne spominje pergole, koje su bile česte u dalmatinskim perivojima njegova doba, a postojale su i u Zadru, što doznajemo iz nekoliko zadarskih inventara.

U Veneciji, u Museo navale, nalazi se maketa Zadra iz oko godine 1570. Na njoj se između stambenih blokova nalaze zeleno obojene površine ograđene zidovima — vrtovi i perivoji.

Od 16. stoljeća, kad su sagrađeni široki bedemi i bastioni na istočnoj strani grada, bitno je smanjena površina grada. Sačuvani su podaci iz tog vremena o vrtovima i perivojima u gradu. 1603. papinski je inspektor, »visitator« Priuli, opisao klaustar samostana sv. Krševana. Okruživao ga je trijem, a u sredini se nalazio »viridarium in cultum« — zapušteni perivoj.

U Veneciji i u Beču postoji nekoliko planova Zadra iz 18. stoljeća. Ti su nacrti rađeni u akvarelu, pa se na njima jasno vide zelene površine. Barokni Zadar nije se mnogo razlikovao od renesansnog, jedino su vrtovi bili bogatije uređeni. Ali zbog izgradnje bastiona smanjena je gradska površina pa se smanjio i broj vrtova. Na katastarskom planu iz 1829. vidi se izgled baroknog Zadra i u njemu svi peri-

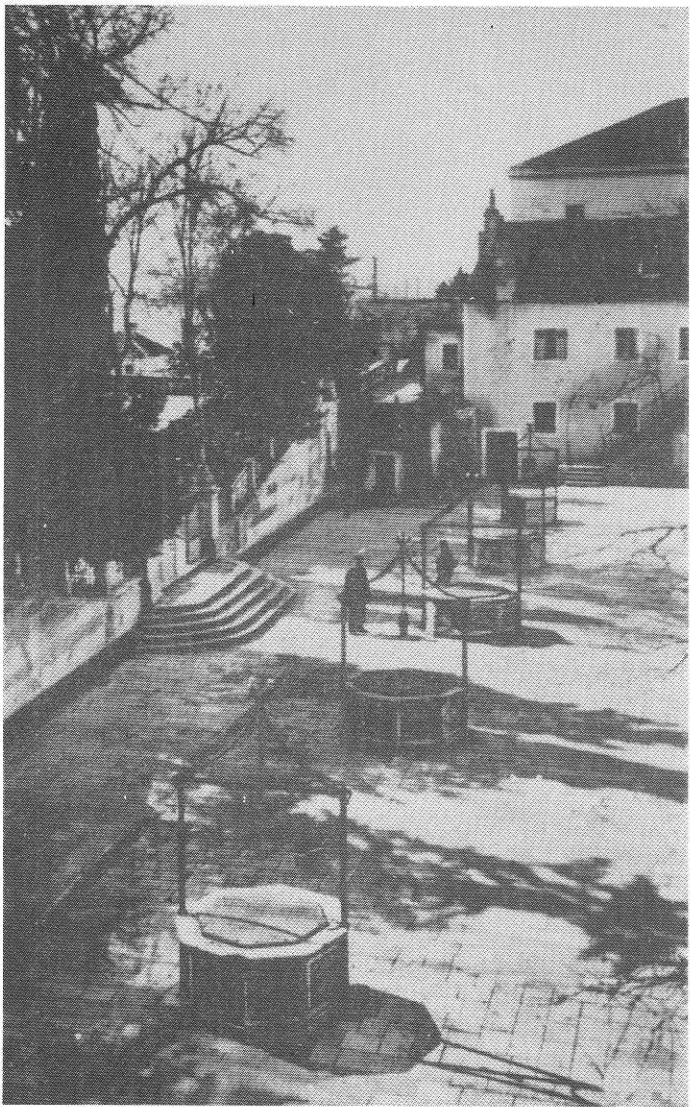

Detalj plana Zadra iz 1906. g.

voji i raspored staza u njima. Na tom planu vidi se i vrt nadbiskupske palače, čiji je raspored i danas sačuvan iako je vrt znatno degradiran zbog izgradnje protuavionskog skloništa.

Prvi javni perivoj otvoren je 16. rujna 1829. Uredio ga je na bastionu Grimani tadašnji zapovjednik garnizona barun Friedrich Welden. Welden je bio u Zadru samo tri godine, ali kako je bio botaničar-amater i surađivao s mnogim vrtlarskim časopisima, odlučio je izgraditi gradski perivoj, na sveopće oduševljenje građana. Postojeći brežuljak u sredini bastiona, tzv. *cavaliere*, prikladno je iskoristio kao vidikovac. Na njegovu vrhu sagrađen je u obliku kineske pagode paviljon iz kojeg se pružao

lijep pogled na slikovite krovove grada, more, otoke i Velebit. U perivoju se nalazila i kavana u maurskom stilu, u kojoj se mogao dobiti sladoled i domaći maraskino. U sjevernom dijelu perivoja izgrađena je *eksedra* (polukružna niša sa sjedalom), u koju su ugrađeni mnogi fragmenti sa zadarskih palača. Ta se građevina drži prvim začetkom arheološkog muzeja. Na podnožju brežuljka, u nasipu bastiona, bila je uređena podzemna prostorija u kojoj se držao led donesen s Velebita, a služila je kao javna hladnjaka. Na litografiji V. Poireta iz godine 1840. prikazan je ulazni portal u kineskom stilu poput pagode. Nešto promijenjena situacija vidi se na fotografiji iz 1875. godine. Na ulazu su bila četiri stupa, a ograda je bila od šišane živice.

Ulaz u Dječji park, dopisnica iz 1939. g.

U perivoju, blizu ulaza, postavljena je ploča na kojoj piše:

WILLKOMMEN
DEN 16 SEPT
1829

Zadarski književnik Nikola Jakšić, spjevao je za otvorenje perivoja Weldenu odu na talijanskom jeziku. U njoj spominje mnoge biljke kao: maslinu, bor, lovor, nar, topolu, vrbu, lozu, plave zumbule, žutu brnistru i crvene ruže. U svojoj pjesmi Jakšić kaže da u ovom perivoju »francuske škare ne sakate grane«, dakle, perivoj je uzgajan u pejzažnom stilu. U knjizi »Notizie storiche della città di Zara«, godine 1872, Angelo Nanni spominje isti perivoj i također navodi biljke koje su rasle u njemu. To su bile: agave, grmolike žumare, kanarske datulje, alepski bor, lovorvišnja i somina.

U jednoj umjetnoj pećini podignut je 1844. barunu Weldenu spomenik koji i danas postoji, a na njemu je uklesano:

VENTURIS
EXIMIUS
LARGITOR
DIADORENSIS
ELYSI
NOTESCAT
MDCCXLIV

Početna slova ovog akrosticha daju ime Welden, a sâm natpis ima ovo značenje: Oni koji dođu u perivoj neka znaju da je za ovo zaslужan proširitelj zadarskih Elizejskih poljana — Welden 1844.

Na inicijativu Društva za uljepšavanje grada, perivoj je rekonstruiran i obnovljen godine 1893. po nacrtima prof. Ivana Smiricha. U toj je prilici preuređen ulaz i potporni zid, a umjesto živice postavljena je željezna ograda. Iz tog je vremena fontana na Trgu pet bunara (koje više nema).

Najveći zadarski perivoj podignut je na bivšoj gradskoj utvrdi, koja je podignuta na mjestu zadarskog predgrađa. Građena je od 1567. do 1571. prema nacrtu i pod nadzorom mletačkog generala Sforze Pallavicina.

U tijeku mletačke vlasti na utvrdi su izgrađene kasarne, barutana i cisterna. Na mjestu stare kasarne godine 1898. sagrađena je nova, veća. Tada je već postojao perivoj, iako je utvrda bila pod upravom vojske.

Perivoj je podignut od 1888. do 1890. zaslugom austrijskog namjesnika za Dalmaciju Dragutina Blažekovića, pa mu je u perivoju postavljen spomenik, a perivoj je dobio ime »Park Blažeković«. Građani su ga kasnije nazvali »Zeleni otok« zbog njegove izdvojenosti i okruženosti zidinama.

O podizanju perivoja, svjedoči i kamena ploča koja i danas postoji, a na noj piše:

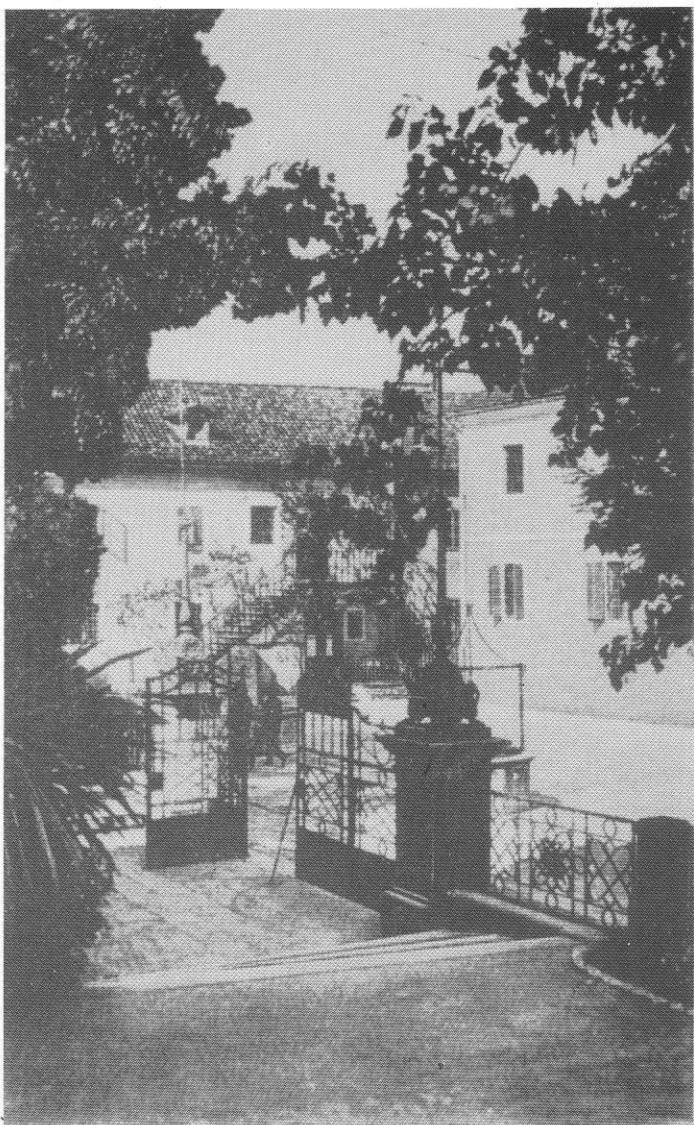
Dieser Park wurde von
den K.K.K. Truppen
unter werkthätiger
(Aus)hilfe der K.K. Forst-
(ins)pektion aufgelegt
1888 — 1890

što znači: Ovaj perivoj podigle su carske i kraljevske trupe pod djelotvornim nadzorom carsko-kraljevske šumarske inspekcije, 1888 — 1890.

U perivoju su uređene staze, postavljene klupe i rasvjeta, a vojna je cisterna uređena i od tada je služila i za javnu upotrebu. Staze su bile obrubljene morškim kamenom pješčenjakom i veprinom, a u parteru je posađen bršljan. Od stabala su najčešće sađeni lovori, košće, alepski bor i cedar, a od grmlja Viburnum tinus, Rhamnus alaternus, Pittosporum tobira i Evonymus japonica.

Nova kasarna izgrađena je godine 1898. i odvojena je zidom od perivoja, a u to je vrijeme kroz bastion probijen novi prilaz kasarni, što je odcijepio južni dio perivoja. Vjerojatno je u toj prilici i čitav perivoj preuređen. Napravljen je ribnjak s vodoskokom, a djelomično je izmijenjen raspored staza.

Lenjinovo šetalište, tzv. »Muraje«, obuhvaća tri bastiona na sjeveroističnoj strani grada (polubastion kaštela, bastion sv. Roka i bastion Moro) i stari dvored crnika koji ih povezuje, a proteže se od Trga tri bunara do Trga pet bunara. Na šetalištu još je

Ulaz u Dječji park, dopisnica iz 1932. g.

živa stara Paulownija, promjera debla više od 1,5 metar.

Na bastionu Moro obitelj Cosmacendi napravila je 1863. ledanu, a 1864. na istom bastionu podignut je perivoj. Zbog izgradnje ledane u njemu brežuljak (cavaliere) ovog bastiona je sačuvan, a po njemu su napravljene staze slično kao u Dječjem parku. Perivoj je dobio ime »Mali perivoj«. Na njegovoj sjeverozapadnoj strani izgrađena su dva osmerokutna paviljona. Godine 1877. na tom je bastionu obitelj Cosmacendi sagradila kuću. Kasnije je na istom bastionu izgrađena i tvornica likera Salghetti-Drioli. Tako je od perivoja ostao samo sjeverozapadni dio.

Na bastionu sv. Roka podignut je perivoj godinu dana nakon proglašenja Zadra otvorenim gradom, tj. 5. lipnja godine 1869. Perivoj je otvoren zaslugom namjesnika viteza Ivana Wagnera. Po njemu je dobio ime »Park Wagner«, a 3. lipnja 1869. gravđani su mu štampali zahvalnicu na talijanskom i hrvatskom jeziku. U njoj piše:

NJEGOVOJ PREUZVIŠENOSTI
PRAVEDNOMU RAZBORITOMU MUDROMU
VLADAOCU DALMACIJE
VITEZU IVANU WAGNERU
ŠTO JE PLEMENITIM NAUMOM
OVAJ ŠANAC
S' KOJEGA SE NA NEPRIJATELJSKE ĆETE
OGANJ ŽIVI
NEGDA SIPAO
U PERIVOJ PRETVORIO
ZADARSKOJ OBĆINI
POKLONIO
ZADARSKA OBĆINA
NAJSRDAČNIJU ZAHVALNOST
U VIĆITI SPOMEN
IZRIĆE
NA DAN III LIPNJA MDCCCLXIX

Sačuvani su planovi na kojima se vidi izgled perivoja. Bio je okomitim stazama podijeljen u četiri dijela, a u sredini se nalazila kružna čistina. Staze

su bile obrubljene niskom živicom. Na istočnoj strani perivoja postavljena je kamena piramida, na čijim stranama su bili uklesani Wagnerovi napisи, a pri dnu grbovi Dalmacije i Zadra. Postavljene su i klupe s kojih se pružao lijep pogled na luku.

Park Wagner do današnjih je dana skoro potpuno uništen. Za vrijeme talijanske vlasti znatno mu je smanjena površina, jer je bastion odrezan radi izgradnje prometnice uz more (1936.). Također je i s kopnene strane bastiona izgrađena prometnica koja mu je još više smanjila površinu, a godine 1979. izgradnjom ribarnice u unutrašnjosti bastiona uništena su skoro sva stabla osim jedne platane, koščele i brijesta.

Polubastion Kaštela sigurno je ozelenjen u isto vrijeme, ali o tom perivoju nije sačuvana dokumentacija. Danas se na njemu nalazi vrtna »terasa« nekadašnjeg hotela »Beograd«.

Trg tri bunara nastao je već u srednjem vijeku, kad su Mlečani sagradili kaštel s obrambenim jarkom i brisanim prostorom oko njega. Na tom je mjestu izgrađena cisterna s tri bunara oko godine 1570. Ali tada je to bio samo trg bez uređenih zelenih površina. U 19. stoljeću, točnije 1864/65., u tom dijelu grada izgrađeno je gradsko kazalište. To je ujedno bila prilika da se i vrh poluotoka ozeleni. Na prostoru između cisterne, kazališta i crkve Gospa od Zdravlja (Kaštela) podignut je perivoj s karakterističnim mediteranskim drvećem i grmljem. Uređene su staze i postavljene klupe. S vremenom je taj perivoj zapušten, a probijena je i cesta koja je uništila jedan njegov dio.

U početku 20. stoljeća počelo se razmišljati o izgradnji škole na bastionu citadele. Za izgradnju ženskog internata Namjesništvo Dalmacije raspisalo je natječaj i do siječnja 1901. pristigao je 21 projekt. Prihvaćen je projekt bečkog arhitekta Karla Susana. Projektom je planirana izgradnja dviju osnovnih zgrada: škole i doma, zatim izgradnja kapele i pratećih zgrada, te uređenje perivoja u sklopu internata. Citav sklop zgrada projektiran je u obliku slova »L« i na taj način zatvara bastion s južne i zapadne strane. Tako je stvoren zatvoren

Park Vladimira Nazora, dopisnica iz 1912. g.

prostor na kojemu je podignut perivoj. I između zgrade doma i zgrade škole, gdje je izgrađen dvo-katni prolaz, uređen je mali vrt. Bastion Citadele sagrađen je godine 1574. Nasip bastiona stalno se povećavao, pa je godine 1764. u sredini napravljen djelomično podzidan visoki nasip tzv. »cavaliere«. I kavaljer i ravni dio nasipa iskorišteni su za površinu perivoja. U perivoju su postavljene stube, pergole i eksedre. Na južnom kraju bastiona napravljen je vidikovac. Na »kavaljeru« je napravljen uzdignuti paviljon na dvanaest željeznih stupova i s četiri stubišta. Na južnoj strani bastiona, uz podnožje »kavaljera«, podignuta je pergola. Sačuvani su nacrti izgradnje

internata, a na nekim od njih prikazan je i čitav bastion s planom uređenja perivoja. Također su sačuvani i nacrti nekih presjeka i detalja u vrtu. Kad je Zadar godine 1868. proglašen otvorenim gradom, prevladalo je mišljenje da gradu »treba zraka«, pa su srušene zidine na jugozapadnoj strani. Zasipavanje mora između zidina i srednjovjekovnog nasipa »Porporela« započelo je godine 1870., a od 1875. do 1906. izgrađene su zgrade duž obale. Izgrađeno je osamnaest velikih četverokatnica. Na obali su bile tri kavane s otvorenim terasama, hotel i pošta, a sagrađen je i gat za pristajanje parobroda. Tako je ovaj dio grada postao omiljeno šetalište i sastajalište.

Na mjestima na kojima još nisu bile izgrađene zgrade, bile su uređene zelene površine. Duž obale podignut je dvostruki red crnika. U parteru ispod crnika nalazile su se cvjetne gredice s kamenim rubnjacima.

Po jednom dokumentu iz godine 1288. zna se da je u Zadru postojala kneževa palača na mjestu gdje se i danas nalazi. U katastru iz godine 1421., što ga je sastavio kancelar Teodor de Prandino, opisuje se kneževa palača, pa je spomenuto da se s njene južne strane nalazi »zardinus comitatus Iadre«. Pretpostavlja se da je palača već u 18. stoljeću imala vrt. U katastarskoj izmjeri svih javnih građevina u Dalmaciji i Albaniji, načinjenoj godine 1789. u doba generalnog providura Angela Memu, opisuju se providurova i kneževa palača. Uz opis samih zgrada spominje se i vrt: »...vrt je povezan sa zgradom i zatvoren privatnim kućama. Dug je 23 hvata i 3 stope, a širok 11 hvati i 2 stope...«

Kad je arhitekt Frane Zavoreo godine 1804. dobio u zadatku da preuredi kneževu palaču u privatni stan namjesnika, izradio je nekoliko nacrta što su se sačuvali. U nacrtu što prikazuje postojeće stanje označio je granice vrta, ali nije prikazao njegov izgled. U svojem projektu prikazao je izgled vrta kakav on predlaže. Križno ga je podijelio na četiri približno jednakata pravokutnika. Staze su se sastajale u sredini u malo kružno odmoriste. Danas vrt još uvijek postoji, ali je potpuno zapušten.

Godine 1879. teritorij guvernerove palače proširio se sa zapadne strane, pa je ta nova parcela također pretvorena u perivoj. Sačuvala su se tri akvarela uređenja perivoja. Jedan prikazuje tlocrt, a druga dva uzdužni i poprečni presjek. Budući da su se nivoi starog i novog perivoja razlikovali, perivoji su spojeni stubama s ukrasnim vazama. U jugozapadnom uglu vrta nalazio se staklenik u dekorativnim oblicima 19. stoljeća. Perivoj je pravokutnog oblika. Sa zapadne, sjeverne i istočne strane vrta, uz sam zid, bio je posađen drvoređ čempresa, a u parteru ispod drvoreda bile su trajnice. Uz južni zid, pokraj staklenika, posađena je glicinija. Parter perivoja bio je podijeljen na šest ploha zasađenih travom i okruženih živicom. U sredini se nalazila fontana.

I ovaj je perivoj sačuvan. Jako nevrijeme prije nekoliko godina srušilo je dva stara čempresa. Sada su ostale dvije glicinije, od kojih je veća potpuno obavila jedan čempres.

Uvala Vrulje smještena je na sjevernom dijelu grada, na izlazu iz gradske luke. Već joj samo ime govori da je riječ o izvoru slatke vode. Korito ovog potoka uređeno je pri koncu 19. stoljeća zaslugom Društva za uljepšavanje grada. Oko potoka podignut je perivoj, a iza perivoja borov gaj. Preko potoka izgrađen je mostić.

Od 1827. do 1828. na drugoj strani luke izgrađene su dvije male utvrde, tzv. fortini, radi bolje zaštite grada. Kad su fortini izgubili svoju prvobitnu funkciju, odlučeno je da se ozelene. Same utvrde posumljene su alepskim borom, a između njih je uređen parter sa stazama. Danas je sačuvana samo sjeverna utvrda, dok su druga utvrda i parter uništeni zbog izgradnje tekstilnog kombinata »Boris Kidrič«.

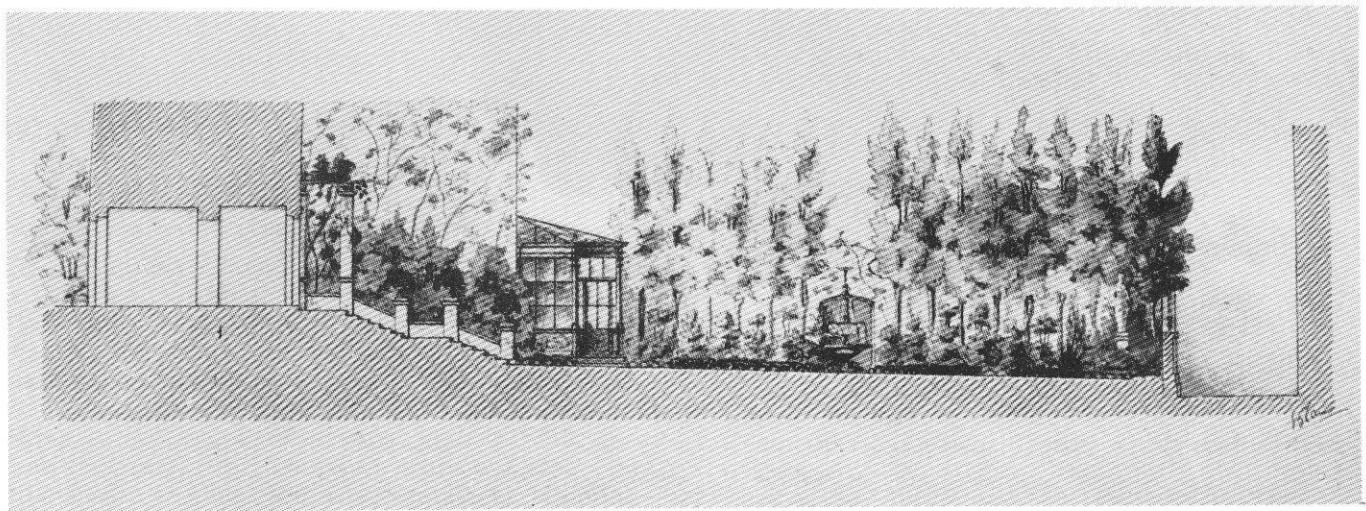
Nakon rata podignuta su dva perivoja.

Kako su na Novoj obali ostale sačuvane samo četiri zgrade, preostale prazne površine popunjene su podizanjem zelenih površina. Plan za podizanje zelenila izradio je arhitekt Sila godine 1953.

Drugi je perivoj podignut na istočnom dijelu grada, uz obrtnu školu. Nacrt za perivoj izradio je 1963. arhitekt Josip Budak.

Vjerujem da će se na temelju moje sistematizacije povijesnih podataka moći uočiti razvoj podizanja i njegovanja vrtova u Zadru od srednjeg vijeka do današnjih dana.

Zadar ima relativno velike površine pod perivojima, od kojih mnogi imaju i preko sto godina. Međutim, malo se tko sjetio njihove obljetnice i spomenuo je u javnim glasilima, a kamoli da je nešto učinio za njenu proslavu. Za godinu dana završit će se sto godina postojanja našeg najvećeg perivoja, Parka Vladimira Nazora, a godišnjica današnjeg Dječjeg parka, našeg prvog gradskog perivoja, prošla je nezapaženo.

Knežev park, akvarel iz 1879. g.

Perivoji su danas naoko izgubili ono značenje kakvo su imali nekad dok nije postojala televizija, automobili i druge tekovine moderne civilizacije, koje, uz dobre strane, imaju i manu da otuđuju ljude

jedne od drugih. Ali, unošenjem sadržaja što privlače ljude (kavane, slastičarnice, igrališta za djecu, boćališta), perivoji bi mogli ponovno postati privlačni i posjećeni kao nekad.

Mirna Petričoli
(Izvod iz diplomskog rada
»Zelenilo i perivoji Zadra u
povijesnom razvoju grada«;
Zagreb, 1985.)

KATALOG

1. Plan rimskog Zadra
2. Fotografija jedne pompejanske kuće
3. Crtež odnosa veličina nekih dalmatinskih gradova u srednjem vijeku
4. Plan Zadra krajem 15. stoljeća
5. Plan Zadra krajem 18. stoljeća.
6. Katastarski plan Zadra iz 1829. godine (original) vl. Historijski arhiv u Zadru.
7. Sklop samostana sv. Krševana, plan iz 1810. godine (original), vl. Historijski arhiv u Zadru
8. Plan Zadra iz 1906. godine (original), vl. Narodni muzej u Zadru
9. V. Poiret, Srednjovjekovna kula u Zadru (originalna litografija), vl. Historijski arhiv u Zadru
10. Fotografija prvog javnog perivoja u Zadru, 1875. godine (povećanje)
11. 3 razglednice Zadra s početka stoljeća, vl. Narodni muzej u Zadru
12. Kopije starih razglednica
13. Plan Parka Blažeković iz 1893. godine (original), vl. Historijski arhiv u Zadru
14. 6 starih razglednica Zadra s početka stoljeća, vl. Narodni muzej u Zadru
15. Kopije starih razglednica
16. Plan perivoja na bastionu Moro iz 1864. godine (original), vl. Historijski arhiv u Zadru
17. Zahvalnica građana namjesniku Wagneru (original, vl. Historijski arhiv u Zadru
18. 8 starih razglednica Zadra, vl. Narodni muzej u Zadru
19. Crteži perivoja Liceja sv. Dimitrija (originali), vl. Historijski arhiv u Zadru
20. Kopije starih razglednica
21. 8 starih razglednica Zadra, vl. Narodni muzej u Zadru
22. Plan prizemlja guvernerove palače iz 1804. g. (original) vl. Historijski arhiv u Zadru
23. Plan guvernerove palače iz 1832. g. (original) vl. Historijski arhiv u Zadru
24. Tlocrt novog perivoja iz 1879. g., akvarel (original), vl. Historijski arhiv u Zadru
25. Presjek novog perivoja iz 1879. g., akvarel (original), vl. Historijski arhiv u Zadru
26. Poprečni presjek novog perivoja iz 1879. g., akvarel, (original), vl. Historijski arhiv u Zadru
27. Plan Zadra uoči I. svjetskog rata
28. 1 stara razglednica Zadra, vl. Narodni muzej u Zadru
29. Kopije starih razglednica

Postava izložbe i oprema kataloga: Sofija Petricoli; planovi: Mirna Petricoli;
fotografije: Antun Travirka; izdavač: Narodni muzej Zadar; tisak: »Narodni list« Zadar, 1989. g.
štampano u 500 primjeraka

